

Ongeplande zwangerschap bij moslims: een familiekwestie

In november vorig jaar berichtte de pers over een ongeplande zwangerschap bij een 16-jarig allochtoon meisje. De leerlinge van Assyrisch-Turkse afkomst klopte aan bij haar leerlingencoach omdat ze bang was zwanger te zijn van haar Marokkaanse vriend. Omdat de ouders en directe familie van het meisje erg negatief reageerden besloten de CLB-arts en de huisarts om het meisje onder te brengen in een ziekenhuis. Nadat een bezoek van haar moeder tot een conflict leidde, bracht men het meisje onder op een geheim adres. Ook dit viel niet in goede aarde bij de ouders die naar de directie van de school stapten. Het conflict escaleerde uiteindelijk in lichamelijk geweld door de familie aan het adres van de directieleden.

De publieke opinie was geschokt. De school had veel begrip getoond voor het meisje, de reactie van de familie vond men dan ook buiten proportie.

Met enige afstand willen we terugkijken en zoeken wat de hevigheid van de reactie mee bepaalde. Misschien heeft men te sterk gekeken naar een probleem van individuen en niet beseft hoezeer in dit voorval het verschil tussen twee culteren speelde? In de westerse cultuur staan de individuele rechten voorop. In de islamitische cultuur gaan familiebanden en cohesie van de groep voor alles. Enig inzicht in die verschillende achtergrond kan de uiteenlopende ervaring van een ongeplande zwangerschap helpen begrijpen.

De grootfamilie als één geheel

Een persoon van allochtone afkomst is niet te kennen zonder hem te zien in de context van zijn familie. 'Familie' reikt hier verder dan het kerngezin. Het betreft eveneens oma's en opa's, tantes en ooms, neven en nichten, grootooms en groottantes...

Vele van de Belgische migranten behoorden ooit tot een nomadenclan. Om te overleven in barre levensomstandigheden is het nodig om overal verwanten te hebben. Een clan is daarom niet gegroepeerd in één stad of nederzetting. De leden wonen verspreid over grote gebieden. Zo is er in alle omstandigheden wel iemand waarop men kan rekenen.

Om de beschermende factor van een clansysteem effectief te maken, is het nodig dat een grootfamilie (of clan) één sluitend geheel vormt. Als het met één of meerdere leden van een familie niet goed gaat hebben alle leden daar last van. Uit het oog is niet uit het hart. Er is meer 'wij' dan 'ik'. Daarbij aansluitend is er geen individuele maar wel een collectieve moraal.

Ook in België houdt het belang van de familiebanden stand. Ter bescherming vormt de grootfamilie ook hier een basis waarop individuele leden kunnen terugvallen in momenten van crisis.

Roddel als sociale controle

De bemoeienissen van de grootfamilie reiken in vele gevallen verder dan sociale bescherming. Ze vormen ook een wijze van sociale controle. Enerzijds ervaren leden van de familie grote steun bij ziekte, nood, lijden en het invullen van sociale behoeften. Anderzijds moet men zich binnen dit systeem steeds herprofilieren en positioneren, de contacten blijven onderhouden...

Binnen deze familiedynamiek raakt een individu met zijn individuele handeling aan de banden van de hele familie. Er wordt dan ook snel duidelijk gemaakt wat past en wat niet past. Een voorbeeld: een jonge vrouw van Marokkaanse afkomst met universitaire opleiding wordt verliefd op een collega op het werk. Na een lange tijd van twijfelen vertelt ze dit aan haar ouders. Heel de familie begint op haar in te praten. Familieleden, verspreid wonend over heel Europa, komen naar haar toe om haar te overtuigen om van de relatie af te zien.

Roddel is hét middel bij uitstek om sociale controle af te dwingen. Dr. Okuyan, huisarts van Turkse origine te Genk, vermoedt dat een ongepland zwangere vrouw hem niet zal opzoeken omdat hij 'één van hen' is. "Ik heb mijn beroepsgeheim. Ik denk dat al mijn patiënten dat weten. Toch primeert in hun ogen het feit dat ik verbonden ben aan mijn eigen cultuur. Ze zijn bang dat een zwangerschap toch bekend zou worden en op één of andere manier in een roddelcircuit terecht zou komen."

Als iemand van de grootfamilie buiten het huwelijk zwanger wordt dan is dat een bom die een hele familie door mekaar schudt. Sommige ouders tonen zelf begrip voor hun dochter, maar ook bij hen leeft de angst voor roddel. De gemeenschap zou kunnen beweren dat zij dit toegelaten hebben, dat ze te westers geworden zijn, dat ze geen controle over hun kinderen hebben, dat ze slechte ouders zijn...

Voor het begrip 'eer' zijn er, in bijvoorbeeld het Turks, verschillende woorden met verschillende gradaties. Voor de vrouwen heeft eer voornamelijk te maken met kuisheid. Voor de mannen betekent eer onder andere dat hij kuis vrouwelijke familieleden heeft. Als er van buitenaf een aanslag wordt gepleegd op de kuisheid van een vrouwelijk lid, is dit ook een aanval op de eer van de mannen want zij worden verantwoordelijk geacht voor de bescherming van de vrouwelijke leden. Verlies van eer is er bijvoorbeeld bij ontmaagding voor het huwelijk, bij ongeplande en ongewenste zwangerschap voor het huwelijk, bij overspel en ook aanranding en verkrachting.

Roep om actie

Bij verlies van eer verwacht men dat de beschermers van het familiesysteem, meestal de mannen, actie ondernemen. Welke vorm die actie zal aannemen, is afhankelijk van de invulling door de grootfamilie van de verschillende culturele perspectieven én hoe de familie in kwestie omgaat met die invulling.

Soms leidt zulke actie tot eerwraak en in extreme gevallen ook tot eermoord. Toch neemt het niet altijd zo'n vaart. Een zwanger meisje kan ondergebracht worden bij een tante die ver weg woont en blijft daar ondergedoken of ze wordt snel uitgetrouwde en krijgt nadien een 'prematuur' kind. Soms wordt een zuigeling te vondeling gelegd bij de moskee. Het kan daarentegen ook zijn dat ze verstoten wordt door de familie, vernederd, geslagen en soms zelfs tot zelfmoord gedreven. Eerwraak dient als zuiveringsritueel en vindt niet per se verdoken plaats. Het moet zichtbaar zijn voor omstanders en dezen nemen als vanzelfsprekend zwijgplicht op zich. Eermoord betekent dat de schuld vereffend is en de familie verder kan leven zonder de schande.

Andere families (of zelfs huwelijkspartners) gebruiken 'het zwijgen' of 'het niet praten met elkaar' als middel om duidelijk te maken dat er onverenigbare geschillen zijn waarbij ieder op zijn eigen standpunt blijft. In zulk geval komt eerwraak of eermoord niet aan de orde.

Om een familie als grootfamilie intact te houden is het nodig om bij wantoestanden een signaal te geven. Een duidelijk signaal dat deze wantoestanden niet kunnen. Ons inziens gebeurde dit ook in boven beschreven situatie. Een vader trok met zijn zoon en echtgenote naar de school van zijn dochter om duidelijk te maken dat haar zwangerschap en de manier waarop zij en haar begeleiders daarmee omgingen voor hem niet door de beugel konden.

Hulpverleners staan voor de moeilijke opdracht om binnen de vanzelfsprekende basishouding van empathie, respect en acceptatie t.a.v. het meisje, in het oog te houden wat de zwangerschap in de familie betekent. Die familie is eveneens een deel van haar identiteit. Mogelijks heeft een meisje het er, door het leven in twee culturen, moeilijk mee om door haar familie bepaald te worden in de keuzes die ze maakt. Toch dient zij ook dan een plaats te geven aan dit facet van haar identiteit en er zo goed mogelijk mee om te gaan.

Ingrid Prüfer

